YASHIL IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

"MILLIY IQTISODIYOTNI BARQAROR SAQLASHDA "YASHIL IQTISODIYOT", "YASHIL MOLIYA", "YASHIL BUXGALTERIYA" VA ILG'OR MUHANDISLIK MAKTABLARINI ILMIY-AMALIY INTEGRATSIYALASHTIRISH DOLZARBLIGI"

Maqola va tezislar to'plami

2025-YIL
30-MAY

Academic Resource Index ResearchBib
OpenAIRE
ULRICHSWEB GLOBAL SERIALS DIRECTORY
ISSN INTERNATIONAL STANDARD SERIAL NUMBER INTERNATIONAL CENTRE
НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ БИБЛИОТЕКА eLIBRARY.RU
OPEN ACCESS
ROAD
BASE
Crossref
INDEX COPERNICUS INTERNATIONAL

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

YASHIL
IQTISODIYOT&TARAQQIYOT
Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o‘rinbosari:
Karimov Norboy G‘aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Elektron nashr. 277 sahifa.
E’lon qilishga 2025-yil 11-martda ruxsat etildi.

Tahrir hay’ati:
Salimov Oqil Umrzoqovich, O‘zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O‘zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, “Nobel” mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a’zosi, Turkiya – O‘zbekiston do‘stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G‘afforovna, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug‘aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoira Azimovna, iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko‘nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo‘ja o‘g‘li, iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O‘z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig‘i o‘rinbosari
Ochilov Farkhod, O‘zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig‘i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o‘g‘li, texnika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), katta o‘qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o‘g‘li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o‘g‘li, TDIU katta o‘qituvchisi

YASHIL
IQTISODIYOT&TARAQQIYOT
Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:
Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhriddinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Viktorovna, Candidate of Economic Sciences (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI

Ekspertlar kengashi:
Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po‘latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)
G‘afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o‘qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi

Board of Experts:
Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilkhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Khusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Rakhimovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridakhon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo‘jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko‘rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: “Ma’rifat-print-media” MChJ
Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O‘zR Tabiat resurslari vazirligi, O‘zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:
““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro‘yxatdan o‘tkazilgan.

MUNDARIJA

Omborxonada wms tiziminidan foydalanishni afzalliklari 16
G'ofurov Shoxjaxon Abdumajit o'g'li, Yuldashev Abduhakim Abdukarimovich
Интеграция проектного офиса в корпоративную структуру строительной компании, работающей по epc-контрактам 21
Махмудов Сардор Козим угли
Investitsion muhit va unga ta'sir etuvchi omillar tahlili 24
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li
Tadbirkorlik faoliyati to'g'risidagi itimoiy-iqtisodiy qarashlar tahlili 27
Abduvohidov Behzod XXX
Tijorat banklarida kredit portfelini boshqarishning asosiy yo'nalishlari 30
Jo'rayev Eldor Berdibekovich
O'zbekistonda davlat budjetini kupaytirishda soliqlarni ahamiyati 34
Karimova Gulbahor Normurodovna
Dunyo oziq-ovqat bozorining dinamik rivojlanishidagi o'zgarishlar, qiyinchiliklar va ularning yechimlari 36
Tolipova Baxtigul Farxodovna
Исследование тепловых и диффузионных процессов при азотировании зубчатых колес в вакуумной среде 39
Жасурбек Юлдашбоевич Холмирзаев
Axborot tizimlaridan foydalangan holda tashkilotni boshqarish bo'yicha qarorlar qabul qilishni takomillashtirish 49
Xujamova Shahrizoda Otabek Qizi
Sanoat sektorida dekarbonizatsiya va qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish strategiyalari 52
Bobobekov Ergash Abdumalikovich
Sanoat rivojlanishini ekonometrik modellashtirish (Surxondaryo viloyati misolida) 56
Xalmuratov Zakirjan Mekkamovich
"Yashil iqtisodiyot" – barqaror taraqqiyot omili 58
Lapasova Kamola Farhod qizi
Umumta'lim maktablarida informatika fanini o'qitishda sun'iy intellektdan foydalanishning pedagogik imkoniyatlari 60
Raxmonov Baxtiyor Azzamovich
"Makroiqtisodiy masalalarni yechishda matematik modellarning ahamiyati" 63
Abdiraimov Abbos Xolmurod O'g'li
Moda marketingida iste'molchilarning ichki ehtiyojlari va xulq-atvoriga asoslangan yondashuvlar 67
Tuxtaeva Oydinoy Normamatovna
O'zbekiston Respublikasida standartlashtirish siyosatida xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik tahlili 72
Raximov Ilyos Muydinovich
Tijorat banklarida omonatlarni jalb qilishda mijoz sodiqligini oshirishga qaratilgan innovatsion yondashuvlar 75
Raximov Shoxrux Furqatovich
Raqamli bank xizmatlarida sun'iy intellektdan foydalanishning istiqbollari va xavfsizlik masalalari 78
Erdonayev Aliqul Xalimovich
Ta'minot zanjirini optimallashtirish yo'llari 82
Matkarimova Umida Alisher qizi, Yuldashev Abduhakim Abdukarimovich
The role of global value chains in international trade competition 85
Rakhmonova Dildora Ergash Qizi
Электронная коммерция в узбекистане: государственные стратегии, технологический прогресс и барьеры развития 88
Махаммадалиева Муслимахон Шерали Кизи

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Modernization of the social protection system through digital technologies and innovative approaches ... 90
Abduzoirov Mukhiddin Umidjon ugli, Qudratov Inomjon Nemat ugli

Tabiiy va sun'iy tolalar asosida qayta ishlangan mahsulotlarning texnologik sifati va iqtisodiy samaradorligi ... 93
Raximov Furqat Jalalovich

Maishiy kimyo tovarlari B2B bozori uchun barqaror va yashil taqsimot modellarini ishlab chiqish ... 97
Ro'ziyeva Farzona Komiljon qizi

Chakana savdo va xorijiy investitsiyalarni jalb qilish orqali hududiy iqtisodiyotni rivojlantirish ... 102
Po'latova Sug'diyona Iskandar qizi, Abdullayev Firdavs Sanjar o'g'li, Ravshanova Muxtarama

Zamonaviy shahar massivlarida xizmat ko'rsatish va boshqarishda "Aqlli shahar" konsepsiyasi ... 105
Ismailov Najmiddin Ilxamovich

Germaniyaning ta'minot zanjirlarini boshqarish tajribasidan foydalanishni afzalliklari ... 108
Nuriddinov G'ulomiddin Ziyovuddin o'g'li, Yuldashev Abduhakim Abdukarimovich

Ta'minot zanjirida CPFR texnologiyasi foydalanishni afzalliklari ... 111
Komilov Muhammmad Yusuf Sardorbek o'g'li, Yuldashev Abduhakim Abdukarimovich

Ta'minot zanjirlarini qo'llashda jahon tajribasi ... 115
Karimov Amirxon Anvarovich, Yuldashev Abduhakim Abdukarimovich

Sug'urtada investisiya faoliyatini tashkil etishni huquqiy asoslari ... 118
Suyunov Isomiddin Tilovkobilovich

Yurtimizda amaldagi budjetlararo munosabatlar tartibi, hisobi hamda uning afzalliklari ... 122
Po'latov Tirkash Sotiboldiyevich

Aholini ijtimoiy himoya qilish institutlari shakllanishining xorij tajribalari ... 127
Bobonov N.H.

Способ организации продуктивной работы преподавателя и его влияние на результативность ... 131
Гулнора Казимова

Literature is a reflection of the soul and culture of humanity ... 136
Sayidova Sayyora Yorikulovna

Turizm infratuzilmasida transport xizmatlarini integratsiyalash: muammo va yechimlar ... 140
Vakilov Ruslan Tillabayevich

Ekoturizm va madaniy meros obyektlariga tashrifni tartibga soluvchi huquqiy normalar ... 142
Sayfiddinov Sharofiddinxo'ja Najmiddin o'g'li

Strategies for achieving sustainable growth through green economy transition ... 145
Umida Kakhramonova Gayratovna

Buxoro viloyatida qishloq xo'jaligida suv resurslaridan foydalanish samaradorligini oshirishda innovatsion yondashuvlar ... 149
Ro'ziyev Sobirjon Samatovich

Xizmat ko'rsatish sohasida mulkni qayta baholash va unga yetkazilgan moddiy zararni aniqlash ... 153
Xadjayev Kamoliddin Fazliddinovich

Shahar aglomeratsiyasining sifatini ekologik va geologik mezonlar asosida kompleks baholash ... 155
Irgashev Shavkatbek Turdiyevich

Sanoatda korxonalarining qayta tiklanuvchi energiya manbalari asosida barqaror iqtisodiy o'sishini ta'minlash ... 160
Qalandarova Gulshoda Nazirjon qizi

Raqamli iqtisodiyot sharoitida hududiy tengsizliklarni kamaytirish usullari ... 165
Ibragimov Baxrom Baxodirovich

Tog' yon bag'rida joylashgan kon uymlarini ochiq usulda qazib olish xususiyatlari ... 174
I.T. Mislibayev, M.Sh. Ochilova

Milliy iqtisodiyotda turizmning o'rni va rivojlanish imkoniyatlari ... 176
Xudoyberdiyeva Hilola Himmatovna

China insurance market experience ... 178
Jumaboyev Akmal Sheraliyevich

Tijorat banklarida moliyaviy resurslarning shakllanish manbalari....................181
Tangirkulov Bekzod Boxadirovich
Bank tizimida buxgalteriya hisobotlarida axborot texnologiyalarining roli va rivoji....................185
Sodiqov Sanjar Saydullo o'g'li
Samarali loyiha risklarini boshqarish: nazariya va amaliyot....................189
Nosirova Gulira'no Abdulaziz qizi
XXI-asrda Xitoyning iqtisodiy taraqqiyoti: sohaviy islohotlar, yutuqlar va muammolar tahlili....................192
D.E.Qarshiyev
Boshqaruv hisobining zamonaviy konsepsiyalarini joriy etish xo'jalik yurituvchi subyektlarda natijadorlikka erishishning muhim omilidir....................195
Xoshimov Baxrom Baxadirovich
Eksportga chiqariladigan mahsulotlar uchun zamonaviy qadoqlashning ahamiyati va tendensiyalari....................201
Xidirov Shohrux Bobur o'g'li
Усовершенствование подходов к управлению проблемными кредитами в коммерческих банках узбекистана....................205
Улмасой Хусан кизи Ахмедова
Sug'urtada investitsiya faoliyatini obyekti va predmeti....................208
D.E.Qarshiev
O'zbekistonda raqamli texnologiyalarning tadbirkorlik sohasida istiqbollari....................211
Sattarov Xayrulla Fayzullayevich
Sug'urtada anderrayting xizmatini xorij tajribasidan foydalanish....................213
D.E. Qarshiev
Важность проекта «умный город» в узбекистане....................216
Акбаржон Иминов
The role of digitalization of healthcare in the implementation of the safe city project....................218
Akbarjon Iminov
Moliyaviy faoliyat natijalari hisobini takomillashtirishda tahlilning o'rni....................220
Po'latov Xudoyberdi Uktamovich, Abduxoliqov Isomiddin Ikrom o'g'li, Shakarov Shahzod Sobir o'g'li
Temir yo'l va intermodal transport tizimining rivojlanishi: investitsiyalar, xarajatlar va samaradorlik tahlili....................226
Turdiyeva Irodaxon Ismoil qizi
O'zbekistonda qishloq xo'jaligini barqaror rivojlantirish uchun xorijiy investitsiyalarni jalb qilish ahamiyati....................230
S.J. Yangiboev
Korporativ boshqaruv va moliyaviy barqarorlik o'rtasidagi bog'liqlik: davlat ishtirokidagi korxonalar misolida....................234
Musurmonov Mehroj Murtaza o'g'li
"Sanoat korxonalarida zamonaviy loyiha menejerining asosiy kompetensiyalar modelini ishlab chiqish"....................238
Axmedov Daniyar Sabirovich, Valiyev Shamsiddin Eshpulatovich
Turizmdagi shartnoma munosabatlari: turoperatorlar, turagentlar, turistik xizmatlar iste'molchilari....................241
Ergasheva Iroda Ibrohim qizi
"Разработка модели ключевых компетенций современного менеджера проекта в промышленных предприятиях"....................243
Ахмедов Данияр Сабирович, Научный руководитель
Xorijiy tajriba asosida o'zbekistonda oliy ta'lim akademik boshqaruvini takomillashtirish....................249
Muxamedova Moxigul Xusanovna
The role of international institutions in accelerating green finance....................253
Qudratov Inomjon Nemat o'g'li
Barqaror iqtisodiy o'sish sharoitida yashil innovatsiyalar va raqamli texnologiyalarni rivojlantirish....................257
Xudayberdieva Dilnoza Egamberdiyevna
Indicators and criteria of women's sustainable employment in the context of economic growth....................262
Kholiyorova Shokhista Kahramon kizi
Qishloq xo'jaligi sohasida "Salam" maxsus savdo shartnomalaridan foydalanish istiqbollari....................267
Xoliyorov Xomid

Davlat xaridlarida kichik biznesning ortib borishi va uning umumiy tizimdagi o‘rni 269
Majidov Nizom Baxramovich
Davlat qarzlarini qaytarish mexanizmlarini takomillashtirish va tashqi xatarlardan himoyalanish yo‘nalishlari 273
Sayfutdinov Xasanboy Dilshodovich

DAVLAT QARZLARINI QAYTARISH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH VA TASHQI XATARLARDAN HIMOYALANISH YO'NALISHLARI

Sayfutdinov Xasanboy Dilshodovich
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
Mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada davlat qarzlarini boshqarish tizimini isloh qilish, ularni samarali qaytarish mexanizmlarini ishlab chiqish, tashqi moliyaviy xatarlardan himoyalanish strategiyalarini aniqlash, qarz barqarorligini ta'minlash, fiskal intizomni mustahkamlash va iqtisodiy xavfsizlikni oshirish orqali davlat moliyaviy siyosatining barqarorligini ta'minlash imkoniyatlari nazariy va amaliy jihatdan o'rganib chiqilgan. Shuningdek, global moliyaviy bozorlarning o'zgaruvchan sharoitida qarz olish va uni qaytarish mexanizmlarini takomillashtirish, davlat qarzini monitoring qilish, tashqi qarzlarning samaradorligini baholash va strategik risklarni kamaytirish bo'yicha ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqish masalalari ham tahlil etilmoqda.

Kalit so'zlar: davlat qarzi, tashqi qarz, ichki qarz, fiskal siyosat, korporativ tashqi qarz, YaIM (Yalpi ichki mahsulot), moliyaviy siyosat.

Abstract: This article examines the theoretical and practical aspects of reforming the public debt management system, developing effective debt repayment mechanisms, identifying strategies to protect against external financial risks, ensuring debt sustainability, strengthening fiscal discipline, and enhancing economic security to support the stability of public financial policy. The article also analyzes the improvement of debt acquisition and repayment mechanisms in the context of volatile global financial markets, monitoring public debt, evaluating the effectiveness of external borrowing, and developing scientifically grounded proposals to reduce strategic risks.

Key words: public debt, external debt, domestic debt, fiscal policy, corporate external debt, GDP (Gross Domestic Product), financial policy.

Аннотация: В данной статье теоретически и практически рассматриваются вопросы реформирования системы управления государственным долгом, разработки эффективных механизмов его возврата, определения стратегий защиты от внешних финансовых рисков, обеспечения устойчивости долга, укрепления фискальной дисциплины и повышения экономической безопасности с целью стабилизации государственной финансовой политики. Также проанализированы механизмы заимствования и погашения долга в условиях изменчивости глобальных финансовых рынков, система мониторинга государственного долга, оценка эффективности внешних заимствований и выработка научно обоснованных предложений по снижению стратегических рисков.

Ключевые слова: государственный долг, внешний долг, внутренний долг, фискальная политика, корпоративный внешний долг, ВВП (Валовой внутренний продукт), финансовая политика.

O'zbekiston iqtisodiyoti yaqin yillarda jadal kreditlash va tashqi moliyaviy integratsiyaga o'tmoqda. Shu sharoitda davlat qarzlari strukturasini optimallashtirish hamda ularni indikatorlar orqali boshqarish zarurati yuzaga kelmoqda. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki ma'lumotlariga ko'ra, 2024-yilda mamlakatning umumiy tashqi qarzi 64,1 mlrd AQSH dollarini, ya'ni YaIMga nisbatan 55,7 %ni tashkil qilgan. Ushbu holat davlat moliyaviy xavfsizligi nuqtayi nazaridan muhim sinaluvchanlik mezoniga aylangan.

Mazkur maqola davlat qarzlarini o'z vaqtida va samarali qaytarish mexanizmlarini tahlil etish, tashqi xatarlarga qarshi strategik choralarni ishlab chiqish, shuningdek qarz bilan bog'liq fiskal intizomni mustahkamlashga doir uslub va algoritmlarni ilmiy asosda ko'rib chiqishga bag'ishlanadi.

Imtiyozli va bozor shartlarida jalb etilgan qarzlarni boshqarish, budjetdan tashqari manbalarni safarbar etish, sug'urta tizimini kuchaytirish hamda davlat kafolatli qarz garovlarining atribusiyasini aniq belgilash talab etiladi. 2025-yil 1-aprel holatiga ko'ra, jami davlat qarzi 42,43 mlrd AQSH dollarini tashkil etib, shundan tashqi

qarz 35,55 mlrd (83,8 %), ichki qarz esa 6,87 mlrd (16,2 %)ni tashkil qilgan. Qarzning YaIMga nisbati esa 2025-yil boshida 33,5 %ni tashkil etgan boʻlib, bu oʻtgan yilga nisbatan 1,8 foiz bandga oʻsishni anglatadi.

Bundan tashqari, 2024-yilda jalb etilgan qarz fondlarining 45 %i budjetni toʻgʻridan-toʻgʻri qoʻllab-quvvatlashga, 17 %i energetika sohasiga, 8 %i transport infratuzilmasiga, 9 %i esa qishloq xoʻjaligi va suv xoʻjaligiga yoʻnaltirilgani qayd etilgan. Bu omillar moliyaviy-fiskal siyosatning qarzga tayanadigan strategiyasini chuqur tahlil qilish zaruratini yuzaga keltirmoqda.

Mamlakatimizning jahon moliya tizimiga jadal integratsiyalashuvi sharoitida davlat qarzining xavfsiz darajada boʻlishi — makroiqtisodiy barqarorlikni taʼminlashda muhim omil hisoblanadi. Xalqaro mezonlarga koʻra, hozirda Oʻzbekiston Respublikasining davlat qarzi “moʻtadil” darajada boʻlsa-da, suveren kredit reytinglari barqarorligini saqlash va davlat qarzining xavfsiz darajada boʻlishini kafolatli taʼminlash mexanizmlarini yaratish dolzarb masalaga aylangan.

Bunda, davlat qarzining yillik limitlarini belgilash, qarz hisobidan moliyalashtiriladigan loyihalarni tanlashda ustuvor yoʻnalishlarni aniqlash, ularning amalga oshirilishini tizimli ravishda monitoring qilish va loyihalar natijalarini baholashning shaffof hamda samarali mexanizmlarini joriy etish ustuvor vazifa hisoblanadi.

Oʻzbekiston Respublikasida davlat qarzini samarali boshqarishda quyidagi ustuvor maqsadlarga qatʼiy rioya qilinishi belgilab qoʻyilgan:

davlat qarziga oʻz vaqtida va toʻliq xizmat koʻrsatilishini kafolatli taʼminlash;

davlat qarzini makroiqtisodiy barqarorlik uchun xavfsiz darajada saqlab turish, diversifikatsiyalash va xizmat koʻrsatish xarajatlarining ortib ketish xavfini kamaytirish;

davlat qarzi hisobidan moliyalashtiriladigan loyiha va texnik-iqtisodiy asos ishlab chiqishni talab etmaydigan dasturlarni ularning ijtimoiy-iqtisodiy va strategik ahamiyatiga, ishlab chiqarish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirishga asoslanib tanlash;

davlat qarzi hisobidan moliyalashtiriladigan loyiha va dasturlarning natijadorligini, oʻz-oʻzini oqlashini hamda amalga oshirilishi boʻyicha maʼlumotlarning shaffofligini taʼminlash orqali qarzlardan maqsadli va samarali foydalanish;

ustav fondida (ustav kapitalida) davlat ulushi 50 % va undan ortiq boʻlgan yuridik shaxslar va banklarni bosqichma-bosqich bozor shartlarida moliyalashtirishga oʻtkazish (1-rasm).

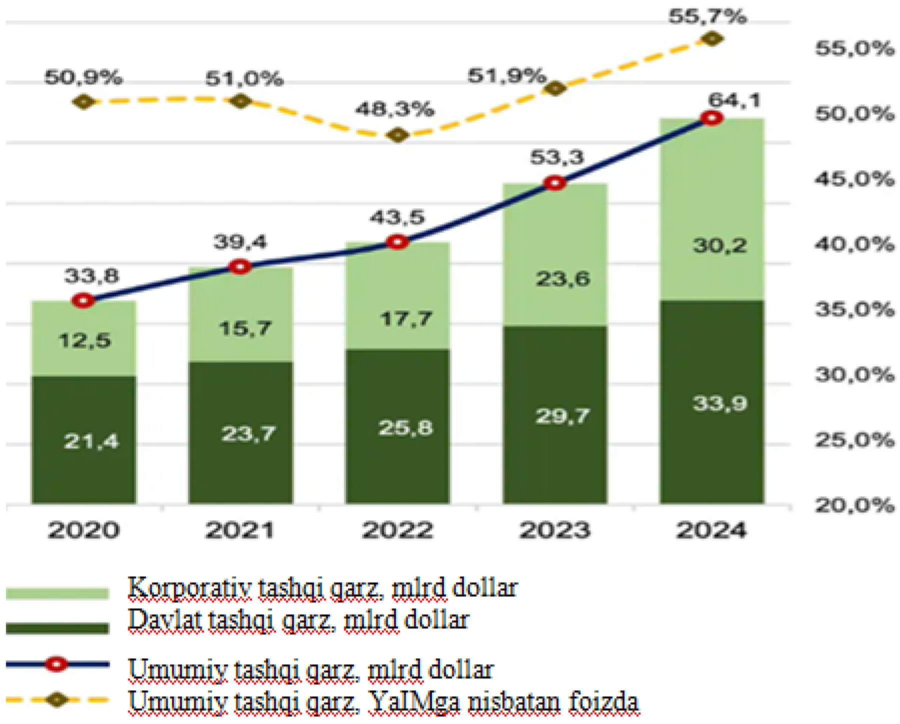

1-rasm. Oʻzbekiston Respublikasining tashqi qarzining dinamik koʻrsatkichlari

Ushbu rasmdan koʻrinib turibdiki, 2020–2024-yillar davomida Oʻzbekiston Respublikasining umumiy tashqi qarzi izchil oʻsib borgan. 2020-yilda bu koʻrsatkich 33,8 mlrd dollarni, 2021-yilda 39,4 mlrd dollarni, 2022-yilda 43,5 mlrd dollarni, 2023-yilda 53,3 mlrd dollarni, 2024-yilda esa 64,1 mlrd dollarni tashkil qilgan. Bu oʻsish

sur'ati besh yil ichida 90 % dan ortiq darajadagi ko'tarilishni anglatadi. Bunday keskin o'sish davlat moliyaviy siyosatining tashqi manbalarga bo'lgan qaramligini kuchaytirayotganini bildiradi. Tashqi qarz o'sishining asosiy sabablari sifatida pandemiya davrida iqtisodiy rag'batlantirish, infratuzilma loyihalari uchun mablag' jalb etish va tashqi moliyaviy yordamga bo'lgan ehtiyoj ko'rsatib o'tiladi.

O'zbekiston Respublikasining tashqi qarzining dinamik ko'rsatkichlari ikki tarkibiy qismini — davlat tashqi qarzi va korporativ tashqi qarz hajmini ham o'z ichiga oladi. 2020-yilda davlat tashqi qarzi 21,4 mlrd dollar, korporativ qarz esa 12,5 mlrd dollar bo'lgan. Bu nisbat 2024-yilda mos ravishda 33,9 mlrd dollar va 30,2 mlrd dollarga yetgan. Ushbu ma'lumotlar korporativ tashqi qarzning ayniqsa 2023–2024-yillarda keskin o'sganini ko'rsatadi. Bu esa xususiy sektor korxonalarining xalqaro moliya bozorlariga faol chiqayotganini bildiradi. Shu bilan birga, davlatning umumiy tashqi qarzdagi ulushi 2020-yildagi 63,3 % dan 2024-yilda 52,9 % gacha kamaygan. Bu davlat va xususiy sektor o'rtasidagi tashqi qarz yukining muvozanatlashayotganini anglatadi.

O'zbekiston Respublikasining tashqi qarzining dinamik ko'rsatkichlari aks etgan rasmda muhim indikator sifatida umumiy tashqi qarzning YaIMga nisbati ham tasvirlangan. 2020-yilda bu ko'rsatkich 50,9 %, 2021-yilda 51,0 %, 2022-yilda 48,3 %, 2023-yilda 51,9 %, 2024-yilda esa 55,7 % ni tashkil qilgan. YaIMga nisbatan bunday yuqori darajadagi tashqi qarz ko'rsatkichi xalqaro miqyosda mo''tadil xavf zonasi sifatida baholanadi. Agar bu daraja 60 % dan oshsa, qarz barqarorligi xavf ostida qoladi. Shu bois 2024-yildagi 55,7 % ko'rsatkich jiddiy e'tibor va strategik boshqaruvni talab qiladi. Shu o'rinda Prezident Shavkat Mirziyoyev ta'kidlaganidek: "Qarzlar maqsadli sarflanmoqda, lekin uni ortiqcha yig'ish emas, samarali qaytarish mexanizmlarini takomillashtirish muhim".

Bu holat O'zbekiston iqtisodiy barqarorligi uchun tashqi qarzlar bo'yicha tizimli yondashuvni zarur etishini ko'rsatadi. Davlat tomonidan jalb etilayotgan mablag'lar energetika, transport, qishloq xo'jaligi kabi strategik sohalarga yo'naltirilayotgan bo'lsa-da, ularning rentabelligi va o'z vaqtida qaytarilishi alohida ahamiyatga ega. Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, tashqi qarz miqdori emas, balki uning samaradorligi, foyda keltirishi va qaytarilish mexanizmi asosiy o'rinda turadi. Davlat va xususiy sektor o'rtasida muvozanatli qarz siyosatini yuritish, shaffof monitoring tizimlarini joriy etish, tashqi risklarga qarshi sug'urta choralarini ko'rish hozirgi bosqichda zarur choralar sirasiga kiradi.

O'zbekiston Respublikasining tashqi qarz hajmi yildan-yilga ortib borayotgani davlat moliyaviy barqarorligi va iqtisodiy xavfsizligi uchun dolzarb masalaga aylanmoqda. Rasmiy statistik ma'lumotlarga ko'ra, 2024-yil yakunida mamlakatning umumiy tashqi qarzi 64,1 milliard AQSH dollarini tashkil etib, bu yalpi ichki mahsulotga (YaIM) nisbatan 55,7 % darajaga yetgan. Ushbu ko'rsatkich 2020-yildagi 50,9 % dan boshlab izchil o'sib kelmoqda. Ayniqsa, korporativ tashqi qarzlar hajmining jadal oshishi bilan bog'liq fiskal xavflar yuzaga chiqmoqda. Jumladan, 2024-yilda umumiy tashqi qarzning 30,2 milliard dollari korporativ sektorga, 33,9 milliard dollari esa davlatga tegishli bo'lgani qayd etilgan. Korporativ qarzlarning umumiy qarzdagi ulushi 2020-yildagi 37 % dan 2024-yilda 47 % ga ko'tarilgan.

Ushbu holatning muammoli jihati shundaki, davlat kafolatisiz olinayotgan korporativ tashqi qarzlar iqtisodiyotdagi to'lovga qobiliyatli talabning pastligi, valyuta kursining beqarorligi yoki global foiz stavkalarining o'sishi natijasida qaytarilishida muammolar yuzaga kelishi mumkin. Agar bunday qarzlar bo'yicha to'lovlar amalga oshirilmasa, bu davlat kafolatiga tushadigan to'g'ridan-to'g'ri moliyaviy bosimga aylanishi mumkin. Shu bois bu qarzlarning boshqaruvi va monitoringi bevosita fiskal siyosat doirasida nazorat ostiga olinishi zarur.

Boshqa tomondan, tijorat asosida jalb etilayotgan tashqi qarzlarning ulushi ham ortib bormoqda. Rasmiy ma'lumotlarga ko'ra, 2024-yilda davlat tashqi qarzining 12 %i xususiy investorlar va moliyaviy institutlar tomonidan taqdim etilgan bo'lib, bu kreditlar yuqori foiz stavkasi, qisqa muddatli to'lov majburiyatlari va valyuta risklari bilan tavsiflanadi. Ushbu holat davlat budjetiga qo'shimcha bosim keltirib chiqaradi, ayniqsa ichki inflyatsiya va valyuta kursining o'zgaruvchanligi sharoitida. 2023-yilda davlat ichki qarzlari bo'yicha o'rtacha foiz stavkasi 18–19 % atrofida bo'lgan. Bu esa qarz xizmatining xarajatlarini sezilarli darajada oshirmoqda.

Muammoning yechimi sifatida birinchi navbatda tashqi va ichki qarzlarning tuzilmasini optimallashtirish, ularni aniq strategik ustuvorliklarga muvofiq sarflash va real daromad keltiradigan loyihalarga yo'naltirish zarur. Shuningdek, davlat va korporativ tashqi qarzlar ustidan shaffof monitoring tizimini joriy qilish, ularni mustaqil ekspertizadan o'tkazish va hedj mexanizmlarini (valyuta va foiz risklaridan sug'urta qilish) keng tatbiq etish lozim. Xususan, xalqaro amaliyotda keng qo'llaniladigan hedj instrumentlari — forward, swap va opsionlar — orqali qarzlarning qiymatini inflyatsiya va valyuta o'zgarishlaridan himoyalash imkoniyati mavjud.

Prezident Shavkat Mirziyoyev bu borada quyidagicha fikr bildirgan: "Tashqi qarz mablag'lari faqat aniq maqsadli loyihalarga jalb etilishi, ularning har bir dollari xalq farovonligi uchun ishlashi lozim." Bu fikrdan kelib chiqib, qarzlarni faqat ijtimoiy yoki iqtisodiy samaradorlikka ega loyihalar uchun jalb etish, ularning qaytarilish manbalarini dastlabki bosqichda aniq belgilash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylanishi lozim.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, O'zbekiston tashqi qarz siyosatini strategik nazorat ostida yuritishi, xususan korporativ sektorning qarz olish faoliyatini tartibga soluvchi aniq me'yoriy-huquqiy asoslar yaratishi, qarz yuki bo'yicha xavf indikatorlarini ishlab chiqishi va moliyaviy barqarorlikni ta'minlaydigan mexanizmlarni

shakllantirishi zarur. Aks holda, yuqori qarzdorlik va to‘lov qobiliyatining zaiflashuvi iqtisodiy xavfsizlikka tahdid solishi mumkin. Shu bois, davlat moliya boshqaruvi tizimi uzluksiz takomillashtirib borilishi zarur. Bu esa uzoq muddatli barqaror iqtisodiy rivojlanishning asosi bo‘lib xizmat qiladi.

Davlat qarzlarini qaytarish mexanizmlarini takomillashtirish bo‘yicha takliflar:

Qarz xizmatini baholash indikatorlarini joriy qilish. Har bir yangi qarz oldidan investitsiya samaradorligi, pul oqimlari, valyuta risklari va qaytarilish manbalari bo‘yicha ko‘rsatkichlar asosida dastlabki moliyaviy baholov (ex-ante debt sustainability analysis) tizimini yaratish zarur.

Soliq va budjet daromadlarining qarzga xizmat ko‘rsatish salohiyatini oshirish. Budjet intizomini kuchaytirish, fiskal ehtiyot choralarini tatbiq etish va qarz yuki bilan bog‘liq xarajatlarni oldindan rejalashtirish orqali qarzlarni qaytarish imkoniyatlari mustahkamlanadi.

Qarzlarni qaytarish uchun mo‘ljallangan maxsus moliyaviy zaxira fondini tashkil etish. Bunday fond davlatning moliyaviy barqarorligini oshirish, foiz to‘lovlari va asosiy qarzlarni kechiktirmasdan to‘lashda yordam beradi.

Tashqi xatarlardan himoyalanish bo‘yicha takliflar:

Valyuta risklarini boshqarish bo‘yicha hedj mexanizmlarini joriy etish. Davlat va yirik korporativ qarzlar uchun valyuta kursi va foiz stavkalaridagi o‘zgarishlarga qarshi moliyaviy sug‘urta (forward, swap, option) instrumentlaridan foydalanish zarur.

Tashqi qarzning tuzilmasini diversifikatsiya qilish. Yagona donorlar va qisqa muddatli tijorat qarzlariga qaramlikni kamaytirish, ko‘proq multilateral va imtiyozli (concessional) qarz manbalaridan foydalanish orqali risklarni kamaytirish mumkin.

Xalqaro iqtisodiy shoklarga bardoshli iqtisodiy modelni shakllantirish. Eksportga yo‘naltirilgan tarmoqlarni rivojlantirish, valyuta tushumlarini barqarorlashtirish va iqtisodiy rezervlarni kuchaytirish orqali davlat global moliyaviy beqarorliklardan himoyalanish imkoniyatiga ega bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyevning 28.01.2022 yildagi PF-60-sonli “2022 — 2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida” farmon (https://lex.uz/uz/docs/5841063).
2. Pedro L. Is a very high public debt a problem? // Levy Economics Institute of Bard College, Annandale-on-Hudson, NY. No. 843, 2015.
3. Pienkowski A. Debt Limits and the Structure of Public Debt // Journal of Globalization and Development, vol. 8, no. 2, 2018, pp. 20170018. https://doi.org/10.1515/jgd-2017-0018.
4. Shukurov, A. O., & Umarov, M. (2022). Davlat krediti va davlat qarzini samarali boshqarish. Science and Education, 3(11), 1107-1120.
5. Gafurova, S. M., G’ulomova, M. S., Isakova, M. R., Ishmanov, N. A., & Kenjayeva, S. A. (2022). O’zbekiston Respublikasi davlat qarzini boshqarishni takomillashtirish yo’llari. Science and Education, 3(11), 1121-1135.
6. 4. A.A. Shernayev (2021). Sog ‘liqni saqlash tizimini moliyalashtirishda mahalliy budjetlarning rolini oshirish masalalari. Интернаука, (20-7), 58-60. 5. A.A.
7. Шернаев (2020). Налоговое планирование в системе обеспечения финансовой безопасности в акционерных обществах. Интернаука, 43-45.
8. Z.J. Jumanazarova & A.A. Shernayev (2020). Budjetdan tashqari jamg‘armalar moliyaviy resurslarini shakllantirish va taqsimlash amaliyotini takomillashtirish yo‘nalishlari. Студенческий вестник, (1-6), 87-89.
9. A.A. Shernayev (2020). On the issue of the efficiency of taxation of joint stock companies. Экономика и бизнес: теория и практика, (9-2), 149-152.
10. А.А. Шернаев (2020). Совершенствование налогового планирования в акционерных обществах-как механизм повышения эффективности финансового менеджмента. Экономика и общество, (4), 20-28. 9. Н.О. Люшнина Внешний долг: монография / Н.О. Люшнина, О.А. Николайчук. – М.: ИНФРАМ, 2015.

YASHIL

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o‘g‘li

2025-yil, may.

© Materiallar ko‘chirib bosilganda ““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali manba sifatida ko‘rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma’sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin. Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com
Bot: @iqtisodiyot_77
Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo‘lishingiz mumkin. Obuna bo‘lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to‘lov haqidagi ma’lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo‘natishingizni so‘raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo‘natamiz.

““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali 03.11.2022-yildan O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo‘yicha ro‘yxatdan o‘tkazilgan.
Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug‘bek tumani
Kumushkon ko‘chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz